

Список використаних джерел

1. Верещук повідомила про перший повноцінний обмін полоненими з РФ у форматі 10x10. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-vereshchuk-poloneni-obmin/31768848.html>.

2. Саєнко В. Україна повернула з російського полону 107 бійців. URL: <https://www.unian.ua/war/obmin-poloneniimi-v-ukrajinu-povernulisya-107-biyciv-12033639.html>.

3. Спільна заява СБУ, ЗСУ, ГУР МОУ та Уповноваженого Верховної Ради з прав людини щодо масового вбивства українських військовополонених 29 липня 2022 року у смт. Оленівка на тимчасово окупованій території Донецької області. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/spilna-zaiava-shchodo-masovoho-vbyvstva-ukrainskykh-viiskovopolonenykh-29-lypnia-2022-roku-u-smt-olenivka-na-tymchasovo-okupovanii-terytorii-donetskoj-oblasti>

4. Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими. URL: <https://www.facebook.com/koordshtab/posts/pfbid02A1PurYtzSiNjwWtPsFKNA3hZhjMmbcLMQa6iZedKUDeiQ4niWVDai5iPeQchpk7l>.

5. Електронна форма звернення щодо розшуку військовополонених та незаконно позбавлених волі осіб внаслідок агресії проти України. URL: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScCpF9IMFayFWVH3gABn4fR6iIlPnX81rw93tFtV6PqrzeOtQ/viewform>.

Крижна Валентина Володимирівна,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії
злочинності навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, старший науковий співробітник

НОРМАТИВНІ ГАРАНТІЇ СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Норми міжнародного гуманітарного права спрямовані на захист прав військовополонених, визначення їх статусу. За весь час існування людства міжнародне співтовариство розробило та погодило норми міжнародного гуманітарного права і сформувало основні принципи ведення війни. Один з найістотніших серед них – це принцип захисту жертв війни, що

виражається у забезпеченні воюючими сторонами правового захисту військовополонених. Для забезпечення збереження життя і здоров'я осіб, свобода яких обмежена у зв'язку із збройними конфліктами, норми міжнародного права визначають низку мінімальних стандартів утримання таких осіб.

Сьогодні є система принципів міжнародного права, що встановлюють основоположні цінності, які не повинні порушуватися у воєнному конфлікті. На міжнародному рівні виробилася значна нормативна база правового регулювання воєнних дій, яка є потужним регулятором відносин та гарантує певний рівень безпеки на міжнародному рівні та гарантії статусу військовополонених [1].

Міжнародне право передбачає наявність правил норм і законів, які зобов'язані виконувати держави – сторони війни і їх військовослужбовці. Ця частина міжнародного права є міжнародним гуманітарним правом, так званім правом війни.

Наведені правила регламентуються кількома міжнародними нормативними актами, в тому числі Женевськими Конвенціями про захист жертв війни 1949 року, учасниками яких є і Росія і Україна.

Зокрема правила поведження із полоненими регламентується Конвенцією про поведження з військовополоненими і додатковими протоколами до неї, прийнятими в 1977 і 2005 році. Необхідно зазначити, що Російська Федерація в 2019 році денонсувала Протоколи 1 і 2 до цієї конвенції. Але не дивлячись на цей факт, Російська Федерація зобов'язана виконувати принципи, викладені в тексті Конвенції про поведження із військовополоненими, станом на 1949 рік.

Сучасну нормативну правову базу захисту прав людини в збройних конфліктах формує ціла низка міжнародних актів. Найважливішими з них є: Конвенція про права і обов'язки нейтральних держав та осіб у разі сухопутної війни Гаага (Нідерланди, 18.10.1907); Конвенція про права та обов'язки нейтральних держав у разі морської війни Гаага (Нідерланди, 18.10.1907); Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях (Організація Об'єднаних Націй (ООН), 12.08.1949); Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі (ООН, 12.08.1949); Конвенція про поведження з військовополоненими (ООН, 12.08.1949); Конвенція про захист цивільного населення під час війни (ООН, 12.08.1949); Додатковий протокол до Женевських

конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року з поправками від 30.11.93 (ООН, 08.06.1977); Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року (ООН, 08.06.1977); Статут Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (01.10.1986); Угода про спільну діяльність стосовно гуманітарної допомоги, що надходить з-за кордону (СНД, 22.01.1993); Угода про першочергові заходи стосовно захисту жертв збройних конфліктів (СНД, 24.09.1993); Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань (ООН, 24.09.1996); Мапутська декларація (ООН, 07.05.1999); Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (01.01.2000); Резолюція 57/219, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, «Захист прав людини і основних свобод в умовах боротьби з тероризмом» (ООН, № 57/219, 18.12.2002); Резолюція 58/187, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, «Захист прав людини і основних свобод в умовах боротьби з тероризмом» (ООН, № 58/187, 22.12.2003); Резолюція 59/46, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, «Заходи з ліквідації міжнародного тероризму» (ООН, № 59/46, 02.12.2004); Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми (Протокол III) (ООН, 08.12.2005) [2].

Основні норми про режим військового полону містяться у III Женевській конвенції 1949 р., а також у першому Додатковому протоколі 1977 р. (ст. 43–47). Женевська Конвенція III містила принципово нові норми поводження з військовополоненими: визначені нові категорії осіб, яким надавався статус військовополоненого та гарантії захисту, були введені нові принципи гуманного поводження з ними, розширено межі застосування Конвенції тощо. Дипломатична конференція 1949 р. прийняла норми Положення 1907 р. про чотири умови, які повинні виконувати комбатанти, щоб вони мали право на привілейоване поводження у разі їх полонення. Крім того, Конференція прирівняла партизан до місцевих воєнізованих формувань та народних ополчень, що підтримують регулярні війська. Також, як додаток до гаазьких норм, вона постановила, що ці формування можуть діяти і на окупованій території. Після тривалої дискусії щодо питання про правове

становище медичного персоналу, що потрапив під владу супротивної сторони, Конференція 1949 р. погодилася та підтвердила положення про те, що медичний персонал не повинен розглядатися як військовополонені, проте на нього повинні поширюватися всі гарантії військовополонених [1].

Враховуючи положення Женевських конвенцій та додаткових протоколів до них, що становлять основу міжнародного гуманітарного права, необхідно зазначити, що основним і невіддільним складником у гарантуванні прав та свобод військовослужбовців є заборони, яких повинні дотримуватися сторони конфлікту, зокрема, щодо вбивств, завдання каліцтв, жорстокого поводження й тортур, а також засудження і застосування покарання без попереднього судового рішення тощо.

Статус військовополонених надається законним учасникам військових дій (комбатантам). Як показує досвід війн, полонений військовий насамперед становить інтерес як потенційне джерело інформації. З цієї метою військовий може бути допитаний. Однак при цьому забороняється застосування фізичних чи моральних тортур або будь-яких інших засобів примусу. Кожний військовополонений зобов'язаний повідомити лише такі відомості: своє прізвище, ім'я та звання, дату народження та особистий номер або, якщо такого немає, іншу рівноцінну інформацію. Військовополонені, що були захоплені у зоні бойових дій, повинні у короткий строк бути евакуйовані у табори, що розташовані на достатній відстані від небезпечної сторони (зони). Умови перебування в цих таборах повинні бути не менш сприятливими, ніж умови, якими користуються війська, що утримують їх у полоні, розташовані в цій самій місцевості. За будь-яких обставин військовополонені мають право на повагу до їхньої особистості і честі. Вони цілком зберігають свою цивільну правоздатність, якою користувалися під час захоплення у полон. Речі і предмети особистого користування повинні залишатися у військовополонених. Вони мають бути забезпечені необхідним одягом і медичною допомогою, питною водою і їжею у достатній кількості.

Перебування у полоні завершується по закінченню воєнних дій, коли військовополонені визволяються та підлягають репатріації. Утримання у полоні за деяких обставин може завершитися раніше. Важкопоранені та важкохворі військовополонені повинні бути відправлені на батьківщину або госпіталізовані у нейтральних країнах, як тільки вони будуть у стані, що дозволяє їх перевезення. Не чекаючи закінчення війни,

конфліктуючі сторони з гуманних міркувань можуть домовитися про обмін військовополоненими.

Отже, з моменту захоплення в полон відповідальність за військовополонених несе держава, що їх захопила. Військовополонений не злочинець, а солдат, що виконував свій обов'язок. Його ізоляція пояснюється винятково військовою необхідністю, тому будь-яка незаконна дія або бездіяльність, що призвела до смерті або заподіяла серйозну шкоду здоров'ю полоненого, є злочином. Заборонено медичні експерименти на полонених. Їм повинен бути забезпечений захист від фізичного насильства або залякування з боку місцевого населення. Рядові полонені можуть притягуватися до роботи з урахуванням їх фізичного стану. Офіцери беруть участь лише в керівництві такими роботами. Виконана робота оплачується відповідним чином. Виключається робота військового характеру. Участь у небезпечних для здоров'я роботах може мати місце тільки на добровільних засадах [3].

Для нагляду за дотриманням прав полонених може бути призначена держава-покровителька з-поміж нейтральних держав. Відповідні функції можуть здійснюватися Міжнародним Комітетом Червоного Хреста.

Проблемою міжнародного гуманітарного права є його декларативність. «Сьогодні механізми контролю за дотриманням норм міжнародного гуманітарного права, зокрема щодо визначення статусу полонених і поводження з ними, є недостатньо ефективними. Держави звертаються до положень міжнародного гуманітарного права лише тоді, коли їм це вигідно» [4].

Безумовно, право на життя – це те право, яке не може бути обмежене навіть в умовах війни, тому правове регулювання міжнародних стандартів потребує удосконалення, насамперед з погляду його реального практичного втілення.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 12 серп. 1949 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_153.

2. Міжнародне право. 2014. № 2. С. 20–33. URL: <http://e-notabene.ru/wl/article.10941.html>. doi: 10.7256/2306-899.2014.2.10941.

3. Грушко М.В. Кодифікації правил поведження з військовополоненими: проблеми та перспективи. *Молодий вчений*. 2016. № 7 (34). С. 233–237.

4. Грушко М. В. Поняття «військовополонений» в міжнародному гуманітарному праві / М. В. Грушко // Актуальні проблеми держави і права. 2010. Вип. 52. С. 377–387.

Леоненко Олексій Анатолійович,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Академії Державної пенітенціарної служби;
Пузиревський Максим Вячеславович,
старший викладач кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРАХ: ПРОПОЗИЦІЇ ЗМІН НА ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні події в українському суспільстві, та кримінально-виконавчій системі, зокрема, в слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України), дія воєнного стану на території України, зумовили створення 51 дільниці та 1 табору для тримання військовополонених, які повинні цілодобово перебувати під охороною. Все це безумовно вказує на необхідність внесення нагальних змін до кримінально-виконавчого законодавства щодо порядку застосування заходів примусу, зокрема, вогнепальної зброї, а саме:

1) Частини 1 та 10 статті 18 Закону України «Про попереднє ув'язнення» [1] необхідно викласти у наступній редакції:

«1. Адміністрація місця попереднього ув'язнення має право застосовувати до ув'язнених, засуджених і військовополонених, які тримаються в дільницях для військовополонених, заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю у випадках і в порядку, передбачених цим Законом.

10. У разі вчинення ув'язненим, засудженим і військовополоненим, який тримається в дільниці для військовополонених, нападу чи іншої умисної дії, що безпосередньо загрожуватиме життю або здоров'ю працівників місця